

## Η κόρη του προξένου Χόρτον για την καταστροφή της Σμύρνης.

της Νάνσυ Χόρτον (κόρη του Αμερικανού πρόξενου στη Σμύρνη Τζωρτζ Χόρτον.).



**Περιοδικό Ελλοπία τ. 13, Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1992, σελ. 44-47.**

Οι περισσότεροι συνήθως ενδιαφέρονται για την πολιτική άποψη των γεγονότων της Μικράς Ασίας. Μια και μου ζητήθηκε όμως να γράψω για τις εμπειρίες του πατέρα μου, ας σημειώσω ότι είχε ένα μυστικιστικό δεσμό με τη Σμύρνη. Πώς ένας Γιάνκης δέκατης γενιάς από μια κωμόπολη στα βορινά της Πολιτείας της Νέας Υόρκης σχετίσθηκε τόσο με μια πόλη στην ακτή της Μικράς Ασίας; Μικρό παιδί ο πατέρας του του διάβαζε από τη Βίβλο, μεταξύ των άλλων και από το βιβλίο της Αποκάλυψης. Η Σμύρνη, ως η τελευταία από τις επτά πόλεις της Αποκάλυψης που επέζησε, του έκανε βαθιά εντύπωση, που την κράτησε σε όλη του τη ζωή και την ανέφερε συνέχεια στα έργα του. Κατά τη διάρκεια της καριέρας του υπηρέτησε σε πολλά άλλα διπλωματικά πόστα, σε μέρη που θεωρούνταν καυτά, αλλά, όπως έλεγε, η Σμύρνη ήταν η Μέκκα των φιλοδοξιών του. Φαίνεται λοιπόν ότι ήταν μοιραίο να είναι παρών στο θάνατο των χριστιανών και την καταστροφή της πόλης. Η Σμύρνη ήταν η μοίρα του. Είχε συνδέσει στενά τον συμβολισμό της Αποκάλυψης για τον αγώνα ανάμεσα στο καλό από τη μια μεριά και το σκοτάδι και την απληστία

από την άλλη με τα γεγονότα που παρακολουθούσε στη Σμύρνη και τα οποία οδήγησαν στην καταστροφή της.

Ο Χόρτον πήγε στη Σμύρνη κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και αντιπροσώπευε τα συμφέροντα όλων των συμμάχων μέχρι τη στιγμή που η Τουρκία κήρυξε τον πόλεμο και εναντίον των Ηνωμένων Πολιτειών. «Για πρώτη φορά σε εκατό χρόνια», είπε, «η αμερικανική σημαία κατεβάστηκε από το Προξενείο». Πάντα σχολίαζε ο Χόρτον, «γυρνάμε και το άλλο μάγουλο στους Τούρκους, για λόγους γνωστούς μόνο σε διευθυντές μεγάλων Εταιρειών».

Η νίκη των Ελλήνων κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους και ο αγώνας για την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης κέρδισαν τον θαυμασμό των Βρετανών πολιτικών και ειδικά του Λούντ Τζωρτζ. Έγινε επίσης εμφανές ότι ορισμένες εδαφικές κτήσεις της Ελλάδας θα ήταν πολύ σημαντικές για τη Μεγάλη Βρετανία. Έτσι οι Βρετανοί προσκάλεσαν το Βενιζέλο στο Λονδίνο. Ήθελαν μια βάση κοντά στην Αδριατική: το Αργοστόλι της Κεφαλονιάς. Σε αντάλλαγμα, είπαν, η Ελλάδα θα έπαιρνε την Κύπρο. Οι Έλληνες όμως δεν είχαν αντιληφθεί ότι ο Λούντ Τζωρτζ δεν ήταν σε θέση πάντοτε να επιβάλει πολιτική που δεν θα είχε την έγκριση της τάξης που κυβερνούσε ουσιαστικά την Αγγλία.

Τον Ιανουάριο του 1915, ο Βρετανός Υπουργός των Εξωτερικών σερ Έντουαρντ Γκρέυ, τηλεγράφησε στον Βρετανό πρεσβευτή στην Αθήνα και του συνέστησε να προσφέρει στην Ελλάδα μια σημαντική περιοχή στα παράλια της Μικράς Ασίας. Σε αντάλλαγμα η Ελλάδα θα έμπαινε στον πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ. «Αν ο Βενιζέλος θέλει συγκεκριμένη υπόσχεση, θα την αποσπάσουμε χωρίς δυσκολία», έγραψαν οι Βρετανοί ιθύνοντες, τότε. Ο Βενιζέλος συμφώνησε να αποβιβάσουν συμμαχικά στρατεύματα στη Θεσσαλονίκη. Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος και οι υποστηρικτές του συντιθέθηκαν στην παραβίαση αυτή της ελληνικής ουδετερότητας\*: Έτσι δημιουργήθηκαν δύο ελληνικές κυβερνήσεις (μία φιλοβενιζελική στη Θεσσαλονίκη και μία φιλοβασιλική στην Αθήνα).

Τον Μάιο του 1919, τις τελευταίες μέρες της διάσκεψης ειρήνης των Παρισίων, ο Λούντ Τζωρτζ και ο Βενιζέλος αποφάσισαν ότι τα ελληνικά στρατεύματα θα καταλάμβαναν την Σμύρνη, απόφαση που αντέβαινε στις συμβουλές πολλών πολιτικών ανδρών. Στις 14 Μαΐου συμμαχικά αποσπάσματα κατέλαβαν το λιμάνι της Σμύρνης, ενώ την επομένη αποβιβάστηκαν τα ελληνικά στρατεύματα.

Τον Αύγουστο του επομένου έτους ο σουλτάνος συνυπέγραψε την συνθήκη των Σεβρών, με την οποία απελευθερώνονταν ορισμένες ελληνικές περιοχές από την εξουσία των Τούρκων, ενώ ένα μεγάλο μέρος της αυτοκρατορίας έμπαινε υπό τον έλεγχο Διεθνούς Επιτροπής. Η συνθήκη όμως αυτή δεν επικυρώθηκε ποτέ, όχι μόνο γιατί συνάντησε την αντίδραση των Νεοτούρκων της Άγκυρας, αλλά και γιατί αρνήθηκαν να υπογράψουν η Γαλλία και η Ιταλία, οι οποίες θεωρούσαν τη συνθήκη των Σεβρών σαν διπλωματική νίκη των Άγγλων και την Ελλάδα δορυφόρο τους. Έτσι όχι μόνον ήλθαν σε συνεννόηση με τον Κεμάλ, αλλά και του άφησαν ψεύ-γοντας από τη Μ. Ασία πολεμικό υλικό, παρ' όλο που γνώριζαν ότι αυτό θα χρησιμοποιούνταν εναντίον των Ελλήνων. Μετά τα γεγονότα αυτά, με τον τουρκικό εθνικιστικό στρατό εν ενεργεία στο πεδίο της μάχης, μόνον νίκη του ελληνικού στρατού θα μπορούσε να θέσει την συνθήκη σε ισχύ. «Η ασφάλεια των καταπιεζόμενων μειονοτήτων», κατά τον Χόρτον, «εξαρτώνταν αποκλειστικά από αυτό, αλλά η παλιά πολιτική οικονομικού ιμπεριαλισμού ανάμεσα στις σύμμαχες δυνάμεις κατέστησε αδύνατη οποιαδήποτε εποικοδομητική ολοκλήρωση».

Όταν ο Κεμάλ απέρριψε την συνθήκη των Σεβρών, ο Βενιζέλος αποφάσισε να πάρει πίσω τα χαμένα εδάφη με μια καλοοργανωμένη στρατιωτική εκστρατεία. Τηλεγράφησε στον Λούντ Τζωρτζ ανακοινώνοντας την απόφασή του και ζητώντας στρατιωτική και οικονομική βοήθεια. Στο όνειρο του για την υλοποίηση της Μεγάλης Ιδέας, ο Βενιζέλος έβλεπε με τα μάτια της φαντασίας του την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης. Ελληνική αντιπροσωπεία πήγε στο Λονδίνο να συζητήσει για την επίθεση. Είναι καταπληκτικός ο βαθμός στον οποίο η Αγγλία αναμίχθηκε στις διαβουλεύσεις για τον Μικρασιατικό πόλεμο και πόσο εκτεταμένα οι Έλληνες τους συμβουλευτήκαν προτού

κάνουν οποιοδήποτε βήμα. Οι Βρετανοί όμως δεν υποσχέθηκαν τίποτε συγκεκριμένο και οι Έλληνες έφυγαν με το αίσθημα ότι είχαν ήδη αποφασίσει να γίνει η εκστρατεία. Πέντε μέρες αργότερα ο ελληνικός στρατός ξεκίνησε την επίθεση. Όταν οι Έλληνες αποβιβάστηκαν στη Σμύρνη, ο Χόρτον έγραψε στο Στέιτ Ντηπάρτμεντ: «Αυτή θα είναι άλλη μία Συρακούσια εκστρατεία», υπονοώντας τον πόλεμο των Συρακουσών το 413 π.Χ., που οδήγησε στην πτώχευση του αθηναϊκού θησαυροφυλακείου και έβαλε τέλος στην ηγεμονική θέση της Αθήνας.

Το Νοέμβριο του 1920 οι εκλογές επανέφεραν το βασιλιά Κωνσταντίνο στην εξουσία. Όταν ο Βενιζέλος είδε τις έξαλλες διαδηλώσεις των Βασιλικών στην Αθήνα και κατάλαβε ότι έχανε, παραιτήθηκε. Ο Χόρτον, σε αναφορά του στο Στέιτ Ντηπάρτμεντ σχολίαζε: «Η πτώση του Βενιζέλου, του μεγάλου αυτού υπέρμαχου της Ελλάδας στην Ευρώπη και Αμερική και η επαναφορά του ανυπόληπτου βασιλιά, είναι η αρχή του τέλους».

Οι Βρετανοί δεν τήρησαν τη συμφωνία με το Βενιζέλο. Ο Ουίνστον Τσώρτσιλ δικαιολογεί ως εξής τη στάση της Βρετανίας και την μη παραχώρηση της Κύπρου στην Ελλάδα μετά την επάνοδο του βασιλιά: «Ήταν ένας ηγεμόνας, που παρά τα συμφέροντα και τη θέληση του λαού του, προσπάθησε για λόγους προσωπικούς ή οικογενειακούς, να φέρει τη χώρα του στην πλευρά του εχθρού, που τελικά ήταν και η ηττημένη πλευρά. Για τον λόγο αυτό, η επιστροφή του Κωνσταντίνου διέλυσε κάθε συμμαχική πίστη και αφοσίωση προς την Ελλάδα και ακύρωσε όλες τις υποχρεώσεις, εκτός από τις νομικές». Ο Τσώρτσιλ μάλιστα προσέθετε στο τέλος: «Δεν συμβαίνει κάθε μέρα ηθικοί πιστωτές να είναι τόσο βολικοί».

Η αλλαγή αυτή είχε επιπτώσεις και στο στράτευμα: οι βενιζελικοί αξιωματικοί αντικαταστάθηκαν από έμπιστους βασιλικούς. Με την αλλαγή αυτή πολλά συντάγματα έμειναν χωρίς αξιωματικούς. Ο Χόρτον έγραφε σχετικά στο Στέιτ Ντηπάρτμεντ: «Πληροφορούμαι από αξιόπιστες πηγές ότι μέχρι την τελευταία στιγμή ο ελληνικός στρατός θα μπορούσε να ορθοποδήσει και να σώσει την κατάσταση, αλλά ακόμη και οι αξιωματικοί που ήθελαν να μείνουν στις θέσεις τους να πολεμήσουν και εξέφρασαν την επιθυμία

τους να το κάνουν, διατάχθηκαν να παραιτηθούν». Ο στρατηγός Χατζη-ανέστης ωστόσο, που είχε αναλάβει την διοίκηση της ελληνικής στρατιάς τον Μάιο του 1922, απέτυχε.

Δεν σκοπεύω βέβαια εδώ να αναλύσω την πορεία της μικρασιατικής εκστρατείας. Πάντως την περίοδο εκείνη ο Χόρτον άρχισε μία σειρά τηλεγραφημάτων προς τον Υπουργό των Εξωτερικών των Η.Π.Α., με τα οποία ζητούσε την άδεια να μεσολαβήσει στην κυβέρνηση της Άγκυρας για αμνηστεία, που θα επέτρεπε την έξοδο των ελληνικών δυνάμεων, να τους επιτρέψει δηλαδή να μπαρκάρουν. «Οι πρόσφυγες συρρέουν μέσα στην πόλη και ο πανικός αυξάνεται», έγραφε και πρότεινε «Στο όνομα της ανθρωπιάς και για την ασφάλεια των αμερικανικών συμφερόντων, σας ικετεύω να επιτρέψετε να γίνουν προσπάθειες για μεσολάβηση, που ίσως προλάβουν πιθανή κατάστροφή της πόλης». Τα τηλεγραφήματά του έφθασαν στον Ουίλιαμ Φίλιπς, ο οποίος φαίνεται ότι ήταν ενεργών Υπουργός Εξωτερικών. Ο αβρός αυτός διπλωμάτης είδε τα πράγματα διαφορετικά. Ο Φίλιπς έγραψε στον πρόεδρο Χάρτιγκ: «Έχω κι άλλο μήνυμα από τον Γενικό Πρόξενο Χόρτον. Νομίζω ότι θα ήταν φρονιμότερο να περιορίσουμε τις δραστηριότητές μας στην φροντίδα για τις ζωές Αμερικανών και την αμερικανική περιουσία. Δεν νομίζω ότι η κατάσταση μας επιτρέπει να αναλάβουμε τον ρόλο του εθελοντή μεσολαβητή». Μπορεί να φαντασθεί κανείς πόσο ευεργετικά αποτελέσματα θα είχε η πρόταση του Χόρτον αν είχε γίνει αποδεκτή.

Στις 9 Σεπτεμβρίου, ο λαός της Σμύρνης είδε τις κυρίως ελληνικές δυνάμεις —τη μόνη άμυνά τους έναντι των Τούρκων— να προσπερνούν την πόλη και να επιβιβάζονται στον Τσεσμέ, για την επιστροφή τους στην Ελλάδα.

Ένα αξιοσημείωτο χαρακτηριστικό της όλης εικόνας της καταστροφής της Σμύρνης ήταν η παρουσία των πολεμικών πλοίων των Μεγάλων Δυνάμεων, πού έπλεαν αδιάφορα στο λιμάνι, για να προστατεύσουν δηλαδή τις ζωές των πολιτών τους. Για την πυρκαγιά και την καταστροφή της πόλης ο Χόρτον έγραψε: «Μια κοινή διαταγή από τους διοικητές των πολεμικών πλοίων, μια αβλαβής βολή πάνω από το τουρκικό τμήμα της πόλης, θα σταματούσε το ολοκαύτωμα». Οι διοικητές του συμμαχικού στόλου δεν έκαναν τέ-

τοια ενέργεια. Τα αίτια βρίσκονται στη δεκαετία πριν από την καταστροφή της Σμύρνης. Το 1901 ένας Γερμανός ειδικός είχε εξακριβώσει ότι τα πετρελαιοφόρα πεδία της Μοσούλης (τότε ανήκε στην Τουρκία, σήμερα στο Ιράκ) ήταν από τα πιο πλούσια στον κόσμο. Οκτώ χρόνια αργότερα, η τουρκική κυβέρνηση παραχωρούσε το δικαίωμα εξόρυξης του υπεδάφιου πλούτου και της κατασκευής σιδηροτροχιών σε λωρίδα μήκους δύο χιλιάδων τετρακοσίων μιλίων στη Μικρά Ασία. Η λωρίδα κάλυπτε βάθος είκοσι χιλιομέτρων εκατέρωθεν της σιδηροδρομικής γραμμής, συνολικής έκτασης ενενήντα έξι χιλιάδων τετραγωνικών μιλίων. Τα σχετικά συμβόλαια προέβλεπαν επενδύσεις ύψους 200-300 εκατομμυρίων αμερικανικών δολλαρίων (σε δολάρια του 1924). Υπολογίστηκε ότι η περιοχή αυτή περιείχε δέκα δισεκατομμύρια σε ορυκτά και άλλες φυσικές πηγές πλούτου και οχτώ δισεκατομμύρια βαρέλια πετρέλαιο.

Οι ιστορικοί επίσης επισημαίνουν το γεγονός ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν κήρυξαν τον πόλεμο στην Τουρκία. Γράφει ένας: «Αυτή η στάση από μέρους της κυβέρνησης της Αμερικής ήταν υπολογισμένη να ωφελήσει τα αμερικανικά εμπορικά συμφέροντα στην Τουρκία. Μεταξύ των οποίων οι συνεργότες του ναυάρχου Τσέστερ φαίνεται ότι ήταν οι περισσότεροι ευνοημένοι». Ο Κόλμπυ Τσέστερ, συνταξιούχος ναύαρχος του αμερικανικού ναυτικού, διαπραγματευόταν για αρκετά χρόνια με την Τουρκία για να κερδίσει ορισμένες παραχωρήσεις για την παραχώρηση δικαιωμάτων εξόρυξης του υπεδάφιου πλούτου και της κατασκευής σιδηροδρομικής γραμμής. Τον Τσέστερ βοήθουσε στις προσπάθειές του ο ναύαρχος Μπρίστολ, διοικητής του αμερικανικού στόλου στα τουρκικά ύδατα και Αμερικανός ύπατος αρμοστής στην Κωνσταντινούπολη. Σχετικά με αυτό σχολίαζε ένας ιστορικός: «Κατά τα έτη 1919-1923, τόσο κρίσιμα για την ιστορία της Μικρής Ασίας, δύο Αμερικανοί αξιωματούχοι ξεχώριζαν σαν ενσάρκωτες αντίρροπων δυνάμεων στην εξωτερική πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών: η τάση της συνειδήσεως από τη μια μεριά και του πραγματισμού από την άλλη». Οι δύο αυτοί αξιωματούχοι ήταν ο Χόρτον και ο Μπρίστολ αντίστοιχα. Σε όλη του την καριέρα ο Χόρτον προσπάθησε έντονα να προωθήσει τα αμερικανικά εμπορικά συμφέροντα. Κατάφερε να γλυτώσει την εταιρεία Στάνταρτ Όιλ από χιλιάδες δολάρια σε παράνομους φόρους, αλλά δεν πίστευε σε ουδετερότητα σε

περιπτώσεις μεγάλης εθνικής σημασίας, όπου κινδύνευαν ζωές. Υπάρχουν πολλές μαρτυρίες και στο θέμα αυτό από τους Τούρκους, τους οποίους βοήθησε ο Χόρτον, όταν υπήρχε ανάγκη. Ο Μπρίστολ όμως θεώρησε καθήκον του να πείσει τους δημοσιογράφους να μην καλύψουν τη βάρβαρη μεταχείριση των χριστιανών από τους Τούρκους. Ο σκοπός του ήταν να κερδίσει την εύνοια των Τούρκων για να επικυρωθούν οι παραχωρήσεις που αναφέρθηκαν. Διαταγές σιωπής εκδόθηκαν κατά του Χόρτον και άλλων αυτοπτών μαρτύρων των γεγονότων, όταν γύρισαν στις Ηνωμένες Πολιτείες. Χωρίς αμφιβολία ο Μπρίστολ, κατά τη γνώμη του, ενεργούσε πατριωτικά. Ο Χόρτον, σε γράμμα του προς τη μητέρα μου, ανέφερε: «Είμαστε μεγάλη και ένδοξη Δημοκρατία, αλλά ο αμερικανικός λαός, όπως όλοι οι πολλοί, δεν μαθαίνουν πάντοτε την αλήθεια των πραγμάτων». Ο ίδιος παρατηρούσε: «Σε ολόκληρο αυτό το πλέγμα των αλληλοσυγκρουόμενων συμφερόντων, ο σοβαρός παρατηρητής εντυπωσιάζεται με ένα πράγμα: τη διαύγεια της διορατικότητας του Τζων Μπουλ (Αγγλία) και την ευθύτητα και την επιμονή με την οποία αγωνίστηκε για το σκοπό του. Ήξερε τι ήθελε και το πήρε. Υπάρχουν άφθονες πετρελαιοπηγές στο Μαιντάν ι Νάφτουν, όχι μακριά από τη Βασόρα, στον Περσικό κόλπο, όπου οι Βρετανοί αποβιβάστηκαν νωρίς, κατά τη διάρκεια του πολέμου μου. Υπάρχουν πεδία πετρελαιοπηγών στη Μοσούλη (σήμερα στο Ιράκ). Ο στρατηγός Τάουνσειτ κατευθυνόταν προς τα εκεί όταν οι Τούρκοι τον σταμάτησαν στο Κουτ-ελ-Μάρα, αλλά αυτό δεν πτόησε τον ξάδερφο Τζων.

Οι Ιταλοί, που από την αρχή ήταν αντίθετοι με την παρουσία των Ελλήνων στην περιοχή της Σμύρνης, βιάστηκαν να κάνουν μυστικές συμφωνίες με τον Κεμάλ τον Μάρτιο του 1921 με αντάλλαγμα μεγάλες οικονομικές παραχωρήσεις και την υπόσχεση να αποσύρουν από την Αττάλεια τα ιταλικά στρατεύματα κατοχής. Τον Οκτώβριο του ίδιου χρόνου και οι Γάλλοι συμφώνησαν με τον Κεμάλ να αποσύρουν τα γαλλικά στρατεύματα κατοχής από την Κιλικία και να εφοδιάσουν τους Τούρκους σιωπηρά με πολεμικό υλικό, για το οποίο πληρώθηκαν γενναία. Η Γαλλία άλλωστε ήταν η πρώτη ευρωπαϊκή χώρα που καλλιέργησε οικονομικές σχέσεις με την οθωμανική αυτοκρατορία από το 1535 ήδη. Και όπως με πολύ υπερηφάνεια ανέφερε (1922) ο διευθυντής του Γαλλικού Εμπορικού Γραφείου της Κωνσταντινούπολης. «Σχολεία

δικά μας, κοινωφελή ιδρύματα, νοσοκομεία, γηροκομεία, άσυλα ορφανών και εκθέτων έχουν ιδρυθεί σε κάθε σημείο της Ανατολής. Σε κάθε πόλη του εσωτερικού, σε όλα τα σημαντικό χωριά... υπάρχουν σχολεία και Γάλλοι διδάσκαλοι, άνθρωποι που διδάσκουν στα παιδιά τη δόξα της Γαλλίας, τη γλώσσα μας, την ιστορία μας». Είναι λοιπόν αυτονόητο ότι η Γαλλία δεν ήταν διατεθειμένη να απαρνηθεί όλες αυτές τις κατακτήσεις της και πολύ περισσότερο τα οικονομικά της πλεονεκτήματα.

Οι Τούρκοι, αφού τακτοποίησαν τις διπλωματικές τους σχέσεις και με τη Σοβιετική Ένωση, ήταν πλέον έτοιμοι να οργανώσουν μία γενική αντεπίθεση εναντίον των Ελλήνων, τους οποίους όλοι τούς είχαν εγκαταλείψει. Στις 8 Σεπτεμβρίου 1922 οι Τούρκοι έμπαιναν στη Σμύρνη, ενώ οι Έλληνες δεν είχαν άλλη διέξοδο, παρά να πέσουν στη θάλασσα.

Όταν έκανα ομιλίες, δεν ανέφερα συνήθως το έργο διάσωσης που έκανε ο πατέρας μου, γιατί σκεφτόμουν ότι αυτό δεν ταιριάζει σε θυγατέρα. Τελικά αναρωτήθηκα, γιατί όχι; αυτά είναι γεγονότα, γιατί να τα κρύβω; Και σήμερα ακόμη, στο αεροπλάνο, στο παντοπωλείο, στην παραλία, άνθρωποι που ακούνε το όνομα Χόρτον μου διηγούνται πώς οι ίδιοι ή οι συγγενείς τους σώθηκαν από αυτόν. Ενήργησε κυρίως ανεπίσημα και μάλιστα μερικά επεισόδια αισθάνθηκε ότι ήταν αναγκασμένος να τα κρατήσει μυστικά. Κάποιος που συνάντησα σε ένα ελληνικό νησί, μου διηγήθηκε πώς ο Χόρτον έβαλε εκατοντάδες αμερικανικές σημαίες σε ψαρόβαρκες ή οτιδήποτε άλλο πλεούμενο και αφού συνεννοήθηκε με πλήθος γυναίκες και παιδιά να τον συναντήσουν κρυφά σε ένα σημείο, τους έβαλε στις βάρκες και τους έστειλε στα απέναντι από τη Σμύρνη νησιά.

Όταν οι Τούρκοι μπήκαν στην πόλη, ακολούθησαν, όπως ξέρετε, απερίγραπτες φρικαλεότητες. Βιασμοί, δολοφονίες και λεηλασίες ήταν το πιο συνηθισμένο θέαμα. Πολλοί ανέφεραν ότι είδαν στρατιώτες του τουρκικού τακτικού στρατού να ρίχνουν —τι ειρωνεία— κουρέλια βουτηγμένα σε πετρέλαιο για να κάψουν το αμερικανικό προξενείο. Όταν το κτίριο άρχισε να καίγεται ήταν η ώρα να το εγκαταλείψει και η αμερικανική παροικία. Ανάμεσά τους ήταν πολλοί συγγενείς, φίλοι και υπάλληλοι, όχι όλοι τους Αμερικανοί



πολίτες. Αξίζει να σημειωθεί ότι και αρκετοί αμερικανικοί φιλανθρωπικοί οργανισμοί έχασαν τα κτίριά τους από τους εμπρησμούς, ανάμεσά τους και το σπίτι του Χόρτον με όλα του τα υπάρχοντα. Επέζησαν όμως τα κτίρια της Στάνταρντ Όιλ. Μόνον αυτά φρουρούνταν από ένοπλους Αμερικανούς ναύτες.

Καθώς το καράβι έβαλε πλήρη για την Αθήνα, ο Χόρτον έγραφε: «Μία από τις οξύτερες εντυπώσεις που αποκόμισα από τη Σμύρνη ήταν το αίσθημα της βαθιάς ντροπής, γιατί ανήκα στο ανθρώπινο γένος». Σύγκρινε την καταστροφή της Σμύρνης με την κατεδάφιση της Καρχηδόνας από τους Ρωμαίους και παρατήρησε: «Στην καταστροφή της Καρχηδόνας δεν υπήρχε στόλος χριστιανικών πολεμικών πλοίων να παρακολουθούν μια κατάσταση για την οποία οι κυβερνήσεις τους ήταν υπεύθυνες». Διάφοροι πρόσφυγες έκτοτε μου έχουν πει ότι μία από τις πιο ισχυρές αναμνήσεις τους ήταν ο ήχος χορευτικής μουσικής που έφθανε στο λιμάνι από τα συμμαχικά πολεμικά πλοία. Αυτόπτης μάρτυρας του οριστικού θανάτου της βυζαντινής αυτοκρατορίας, ο Χόρτον συνεχίζει: «Και αυτή η παρουσία αυτών των πολεμικών πλοίων στο λιμάνι της Σμύρνης, το Σωτήριο έτος 1922, που παρακολουθούσε ανίσχυρα τις τελευταίες στιγμές των χριστιανών στην Τουρκία, ήταν το πιο λυπητερό και το πιο σημαντικό στοιχείο της όλης ιστορίας».

Ωστόσο, παρά την πολιτική του Μπρίστολ να παραβλέπει τις απώλειες ζωής για να προωθεί τις εμπορικές του φιλοδοξίες, δεν πρέπει να παραβλέψουμε την αποτελεσματικότητα με την οποία μερικοί αξιωματικοί του αμερικανικού ναυτικού βοήθησαν στη διάσωση ανθρώπινων ζωών. Ναύτες ανέβαζαν πρόσφυγες στα πλοία επί δύο μέρες, παρά την πολιτική της μη επεμβάσεως των Ηνωμένων Πολιτειών. Αξίζει να αναφέρομε και τη στάση των Γιαπωνέζων που έριξαν φορτίο στο νερό για να μπορέσουν να ανεβάσουν στα πλοία τους τα θύματα της καταστροφής.

Όταν ο Χόρτον έφθασε στην Αθήνα, πήρε πολλά τηλεγραφήματα από το προσωπικό των αμερικανικών πλοίων, στα οποία του ανέφεραν ότι έστελναν πρόσφυγες και ζητούσαν τη βοήθεια του για την αποβίβασή τους. Αφού βοήθησε να βρεθεί τροφή και στέγη για τους πρόσφυγες, ο Χόρτον πήγε στην

Ουάσιγκτων, όπου κατέθεσε σε ακροάσεις του Κογκρέσου και αγωνίστηκε να περάσει νόμος που να επιτρέπει στους πρόσφυγες να πάρουν στην Αμερική τους συγγενείς και τους γονείς τους.

Ελάχιστα γνωστές επίσης είναι οι δραστηριότητες που ανέπτυξε ο Χόρτον κατά τις εργασίες της συνθήκης της Λωζά-νης. Πίστευε ότι η συνθήκη αυτή δεν έπρεπε να κλείσει χωρίς να περιλαμβάνει μια πατρίδα και διασφαλίσεις για τους Αρμενίους, αποζημίωση για απώλειες, συμπεριλαμβανομένων των απωλειών των Αμερικανών, διαβεβαίωση ότι όλες οι χριστιανές, κορίτσια και γυναίκες, που απήχθησαν κατά τη διάρκεια των εχθροπραξιών θα ελευθερώνονταν και απαίτηση να παραδεχθούν και να αποκηρύξουν οι Τούρκοι τα εγκλήματά τους. Ενώ συνεχιζόταν η διάσκεψη της Λωζάνης, ο Αμερικανός εκπρόσωπος έκανε έκκληση για την χώρα των Αρμενίων, αλλά την εγκατέλειψε, μπροστά στην τουρκική αντίδραση. Τα ιδιωτικά οικονομικά συμφέροντα των Μεγάλων Δυνάμεων που είχαν ή έλπιζαν να αποκτήσουν επενδύσεις στη Μικρά Ασία υπαγόρευαν στους εκπροσώπους τους να φροντίσουν να προστατεύσουν πλήρως τα συμφέροντα αυτά. Όπως είπε ένας ιστορικός, οι στρατιώτες που έριχναν ζάρια για τα ενδύματα του Χριστού, δεν ήταν πιο αισχροί από τους απεσταλμένους που παζάρευαν για παραχωρήσεις. Ένας απεσταλμένος της Στάνταρντ Όιλ στη Λωζάνη χτύπησε τη γροθιά του στο τραπέζι και είπε: «Ήρθαμε εδώ για αυτές τις καταραμένες τις μειονότητες ή για να φροντίσουμε τα συμφέροντά μας;». Παρόντα ήταν και μέλη της ομάδας του ναυάρχου Τσέστερ, αλλά δεν απέγινε τίποτε στο τέλος, γιατί οι Βρετανοί φτάσαν πρώτοι στη Μοσούλη. «Μπορείς να φαντασθείς πόσο σημαντικό είναι το θέμα του πετρελαίου», έγραφε ο Χόρτον στην μητέρα μου από την Ουάσιγκτων, «αφού οι εδικοί λένε ότι τα εγχώρια αποθέματα των Η.Π.Α. θα αρκέσουν είκοσι μόνον χρόνια και ολόκληρος ο πολιτισμός μας εξαρτάται από αυτό. Ακόμη και τα πολεμικά μας πλοία κινούνται με πετρέλαιο. Είμαι διατεθειμένος να παραδεχθώ ότι το χρειαζόμαστε, αλλά πιστεύω ότι θα μπορούσαμε να είχαμε αποκτήσει το μερίδιο μας με τρόπους λιγότερο εγκληματικούς. Το πετρέλαιο δεν θα καίγεται καλά όταν αναμιχθεί με πολύ αίμα, και όταν μυρίζει έντονα από τον καπνό εκκλησιών και Αγίων Γραφών που καίγονται. Όσον αφορά τον εαυτό μου, μια σκέψη θα με παρηγορεί κατά το υπόλοιπο της ζωής μου, και μετά, ελπίζω: Όποια μειονε-

κτήματα και αν είχα, τα χέρια μου δεν βάφτηκαν με χριστιανικό αίμα και ποτέ δέν πρόδωσα τον Χριστό μου για τριάκοντα αργύρια».

Ο Χόρτον συνέχισε να γράφει και να καταβάλλει προσπάθειες για αλλαγές σε καταστάσεις που θεωρούσε αμφισβητήσιμες κατά τη διάρκεια και μετά την υπογραφή της συνθήκης της Λωζάνης, πράγματα για τα οποία γνωρίζω πολύ λίγα. Σχημάτισε ένα λόμπυ στην Ουάσιγκτων για τις χριστιανικές μειονότητες και αργότερα εξέδωσε το βιβλίο του «Η Κατάρρα της Ασίας» και άλλα έργα, με την ελπίδα να οδηγήσει σε επιβολή της δικαιοσύνης. Ταξίδεψε σε όλη την Αμερική δίνοντας διαλέξεις για την Μέση Ανατολή και κάνοντας εράνους για τα ορφανά και άλλα θύματα. Του άρεσε να κλείνει τις διαλέξεις του με τα ακόλουθα λόγια, ενώ το ακροατήριο έβλεπε μια διαφάνεια του πολυελαίου της εκκλησίας της Περγάμου: «Ας πάμε με την σκέψη μας πίσω στα χρόνια του Αγίου Ιωάννη και ας φαντασθούμε ένα κερι να καίει στον καθένα. Κεριά του είδους που αναφέρει ο Πόρτια. Έτσι λάμπει μια καλή πράξη σε έναν πονηρό κόσμο». Ας τα φαντασθούμε όλα να σβύνουν ένα -ένα, εδώ και πολλά χρόνια, και το τελευταίο να καίει λαμπερό και σταθερό μέχρι τον Σεπτέμβριο του 1922. Πάντα τελείωνε απαριθμώντας τις πόλεις — τα ονόματά τους και μόνο. Θεωρούσε ότι φέρνουν στο νου πιο πολλή μεγαλοπρέπεια από ό,τι όλη η ποίηση του κόσμου: Έφεσος, Σάρδεις, Φιλαδέλφεια, Θειάτυρα, Λαοδίκεια, Πέργαμος, Σμύρνη.

Πηγή : <http://www.antibaro.gr/>